

Asia: VN/4330/2018

Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennustyöryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yleinen arvio ehdotuksesta

Ehdotettu uusi menettely, jossa hovioikeus ottaa vastaan asiassa esitettävän suullisen näytön käräjäoikeudessa tehdyiltä kuva- ja äänitallenteelta on hyvin kannatettava. Kuultavien muistikuvat oikeudenkäynnin kohteena olevista seikoista ovat yleensä hovioikeudessa ajan kulumisen vuoksi jo heikentyneet. Kuuleminen hovioikeudessa ei siksi ole kuultaville myönteinen kokemus, koska asioiden palauttaminen mieleen uudelleen vaatii vaivaa ja ponnisteluja. Tämä koskee kaikkia kuultavia, mutta erityisen vaikea tilanne on rikosasioiden asianomistajien kohdalla. Asian uudelleen läpikäyminen hovioikeudessa nimittäin keskeyttää heidän toipumisensa mahdollisesti hyvinkin traumaattisesta kokemuksesta rikoksen uhrina. Tällaisiin tilanteisiin uudella menettelyllä saadaan merkittävä parannus. Samalla oikeudenkäynnin kustannukset asianosaisille ja valtiolle alentuvat.

Ehdotus merkitsee eräiltä osin oikeudenkäyntimenettelyn periaatteiden uudelleen arviointia. Nykyiseen hovioikeusmenettelyyn siirryttäessä 1998 uudistuksen kantavana periaatteena oli suullisen todistelun välittömyys. Sillä tarkoitetaan sitä, että hovioikeuden jäsenet ottavat suullisen todistelun vastaan pääkäsittelyssä kasvokkain kuultavan kanssa, jotta tämän kertomuksen uskottavuus ja näyttöarvo ovat parhaalla mahdollisella tavalla arvioitavissa. Silloin pidettiin tärkeänä, että todistelua ei enää oteta hovioikeudessa vastaan käräjäoikeudessa pöytäkirjaan merkittyjen kertomusten välityksellä.

Joissakin suhteissa ehdotettu menettely merkitsee paluuta entiseen. Kirjoitetun pöytäkirjan asemesta kuultavan kertomus taltioidaan käräjäoikeudessa kuvan ja äänen sisältävälle tallenteelle. Tämä merkitsee välittömyysperiaatteesta luopumista, koska hovioikeuden jäsenet eivät enää ole välittömässä vuorovaikutuksessa kuultavan kanssa.

Oikeudenkäyntimenettelyn periaatteet eivät kuitenkaan ole itseisarvoisia. Kokeellinen todistajanpsykologinen tutkimus on osoittanut, että välittömyysperiaatetta aikanaan puoltaneet käsitykset ja kokemussäännöt voidaan kyseenalaistaa. Kuultavan kertomuksen vastaanottaminen kasvokkain tämän kanssa ei ole tämän kertomuksen uskottavuuden arvioinnin kannalta niin tärkeää kuin aikanaan oletettiin, vaan vähintään yhtä hyvin tai jopa luotettavampiin arviointeihin voidaan päästä seuraamalla kertomusta tallenteelta.

Ehdotettua menettelyä puoltavat siis lukuisat painavat näkökohdat. Työryhmän mietintö antaa kuitenkin aihetta joihinkin huomautuksiin. Osa näistä huomautuksista koskee tapaa, joilla asioita mietinnössä esitetään ja osa ehdotuksen sisältöä. Seuraavassa esitetään myös hovioikeuden tärkeinä pitämiä uudistuksen parannusehdotuksia.

Uudistuksen toimeenpanon onnistumisen kannalta keskeisessä asemassa ovat oikeudenkäyntiavustajat. Jos näiden sitouttamisessa uudenlaiseen menettelyyn epäonnistutaan ja vaatimuksista tallenteelta kuultaville henkilöille esitettävistä lisäkysymyksistä ja näiden uudelleen kuulemisista hovioikeudessa tulee yleisiä, uudistus voi myös vesittyä. Ruotsissa tässä sitouttamisessa on selvästikin onnistuttu.

Näytön arvioinnin oikeellisuus hovioikeudessa

Ehdotuksen tavoitteena on mietinnön mukaan parantaa muutoksenhaussa tapahtuvan näytön arvioinnin oikeellisuutta (s. 10). Tämän voi ymmärtää sisältävän väitteen, että näyttöä arvioitaisiin hovioikeudessa virheellisesti. Näin etenkin, kun hovioikeus muuttaa käräjäoikeuden näytöstä tekemää ratkaisua noin kolmanneksessa asioista (s. 60). Edelleen ehdotuksesta voi päästä käsitykseen virheellisten näyttöratkaisujen johtuvan siitä, että kuultavien kertomukset muuttuvat käräjäoikeuden ja hovioikeuden pääkäsittelyiden välissä ja hovioikeus on siksi näytöllisesti heikommassa asemassa kuin käräjäoikeus. (s. 27, 42-43)

Ehdotuksessa on varsin puutteellisesti selostettu sitä, miten käytännössä menetellään, kun kuultavien kertomukset muuttuvat. Ne eivät nimittäin muutu vasta hovioikeudessa, vaan ne muuttuvat usein jo käräjäoikeuden pääkäsittelyssä sen jälkeen, kun kuultavat ovat esitutkinnassa saaneet tietää, mitä muut osalliset ovat siellä kertoneet. Tämä johtuu puolestaan siitä, että kuultava on esitutkinnassa saanut kertoa tutkijalle muistissaan vielä tuoreena olleet omakohtaisesti koetut seikat vapaasti muiden osallisten olematta läsnä. Tilanne on kokonaan toinen käräjäoikeuden pääkäsittelyssä, jossa kertomus olisi toistettava muiden osallisten kuullen. Aina tämä ei onnistu, jolloin syyttäjän on luettava kuultavan esitutkintakertomusta.

Hovioikeudessa tilanne on aivan sama. Silloin kun kertomukset muuttuvat, myös hovioikeudessa asiaa ratkaistaessa usein tukeudutaan esitutkintakertomuksiin. Tämä on rikosasioissa yleistä. Hovioikeus ei siten todellisuudessa ole näytöllisesti käräjäoikeuteen nähden merkittävässä määrin heikommassa asemassa, vaan molemmissa oikeusasteissa rikosasioissa käytännössä esitutkintakertomuksilla on usein keskeinen merkitys silloin, kun kuultava ei muista tapahtumia, ei halua niistä kertoa tai kertoo toisin kuin esitutkinnassa (esitutkintakertomusten hyödyntämisestä ks. esim. KKO 2000:35, KKO 2013:25, KKO 2020:61 ja 2020:84).

Näytön arviointia ei siten todellisuudessa hovioikeudessa perusteta useinkaan pelkästään muutetuille kertomuksille. Ehdotuksen sanamuotoja onkin tarkistettava ennen kuin esitys annetaan eduskunnalle. Hallituksen esitys ei saa antaa aihetta epäilyksiin hovioikeuksien näyttöratkaisujen oikeellisuudesta, vaan uudistusta on perusteltava oikeudenkäynnin digitalisoinnista saatavilla kokonaisuhyödyillä kuten Ruotsissa tehtiin tätä menettelyä käyttöönotettaessa (Regeringens proposition 2004/05:131, s.1)

Uudistuksen vaihtoehtojen arviointi ehdotuksessa

Ehdotuksessa on arvioitu uudistuksen vaihtoehtoisena toteuttamistapana sitä, että kuva- ja äänitalenne tehtäisiin esitutkintakertomuksesta. Tämä toteuttamistapa esitetään ehdotuksessa kuitenkin sellaisessa muodossa, jollaisena se ei ole vakavasti otettava ja on siksi helposti ja lyhyesti torjuttavissa (s. 61-63).

On selvää, että vastakuulustelua ei voida siirtää esitutkintaan, vaan se on tehtävä oikeudenkäynnissä, jolloin kuultavan olisi oltava läsnä käräjäoikeuden pääkäsittelyssä vastakuulustelua varten. Tällaisessa menettelyssä syyttäjä esimerkiksi esittäisi esitutkintamateriaalista ainoastaan ne kohdat, joihin hän on syytteensä perustanut, eikä tietenkään koko esitutkintaa kuten ehdotuksessa kaavaillaan. Toisin sanoen syyttäjä esittäisi pääkuulusteluna tallenteelta ne esitutkintakuulustelun kohdat, jotka hänen on nykyisessä menettelyssä joka tapauksessa varauduttava lukemaan pöytäkirjasta siltä varalta, että kuultava muuttaa kertomustaan.

Tällaisessa menettelyssä pääkäsittelyn kesto käräjäoikeudessa lyhenisi olennaisesti, kun syyttäjän ei tarvitsisi enää ensin kontrolloida, kykeneekö kuultava toistamaan esitutkintakertomuksensa. Sen muuttamisen mahdollisuus olisi tässä vaihtoehdossa kokonaan suljettu pois ja syyksi lukeva tuomio perustuisi tutkijan kuultavalta kuulemastaan esitutkintapöytäkirjaan kirjoittaman tulkinnan asemesta kuultavan omasanaiseen kertomukseen, jonka antamisen olosuhteet olisivat tallenteelta tuomioistuimen kontrolloitavissa.

Toisena vaihtoehtona on arvioitu myös käräjäoikeuden suullisen todistelun litterointia (s. 63-64) Sekin on esitetty sellaisessa muodossa, joka ei ole vakavasti otettava. On nimittäin selvää, ettei

litterointien tekemiseen voida käyttää henkilötyövoimaa eikä sellaista vaihtoehtoa tarvitse edes harkita, koska tehtävään on jo olemassa käyttökelpoista digitaalitekniikkaakin.

Asian valmistelussa käytettyyn arviomuistioon annetuissa lausunnoissa monessa oli pidetty välttämättömänä, että kuva- ja äänitallenteen lisäksi kertomuksista olisi käytettävissä myös sanatarkka litterointi. Tällaista ehdotuksessa ei esitetä, mikä on valitettavaa.

Nykyisin esitutkinnassa tehdään kuva- ja äänitallenne lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikosasioissa lapsen kuulemisesta. Niihin on useimmiten liitetty myös sanatarkka litterointi. Tällaisen litteroinnin hyödyt ovat ilmeiset. Se vapauttaa tuomarin tekemästä kuulemastaan ja näkemästään omia muistiinpanoja ja mahdollistaa keskittymisen niistä tehtäviin johtopäätöksiin. Tämä jouduttaa olennaisesti tuomion laatimista ja lisää oikeusvarmuutta, koska tuomarin ei tarvitse erikseen tarkistaa tallenteelta tuomioon kirjoittamiensa lapsen kertomien yksityiskohtien oikeellisuutta.

Litterointi ei siis ole kuva- ja äänitallenteen vaihtoehto, vaan siihen liitettävä tekninen lisäominaisuus. Ilman sitä uudistuksella saavutettavat hyödyt jäävät tuomarin työn kannalta puolitiehen. Litteroinnin tulisi olla niin käräjäoikeuden kuin hovioikeuden käytössä. Se voitaisiin luovuttaa myös asianosaisille, koska kuva- ja äänitallennetta ei ehdotuksen mukaan luovuteta. Nykyisin oikeudenkäyntiavustajat usein tekevät litterointeja itse tuomioistuimen tekemistä äänitteistä, mikä lisää oikeudenkäynnin kustannuksia.

Litteroinnin hyöty perustuu siihen, että tekstiksi muutetun kertomuksen lukeminen on kovin paljon nopeampaa kuin kertomuksen kuunteleminen. Siksi sellainen helpottaisi hovioikeuden valmistautumista tallenteen vastaanottamiseen pääkäsittelyssä. Hovioikeus ei nimittäin välttämättä voi luottaa siihen, että tallenteen indeksointi on käräjäoikeudessa onnistunut. Sen on Ruotsissakin todettu olevan haastavaa. Litteroinneilta olisi mahdollista tarkistaa nopeasti, ettei hovioikeudessa vastaanotettavasta suullisesta todistelusta jää hovioikeudessa puuttumaan jotakin olennaista käräjäoikeuden epäonnistuneen indeksoinnin vuoksi.

Ehdotuksen mukaan vielä ei olisi olemassa luotettavia puheentunnistusohjelmia (s. 88). Pelkästään tästä syystä vaihtoehdosta ei tule kuitenkaan vielä luopua. Kysymys olisi ainoastaan tuomarin työn apuvälineestä. Litterointi ei olisi oikeudenkäyntiaineistoa kuva- ja äänitallenteen tavoin eikä voisi sitä korvata. Apuvälineenä se olisi hyödyllinen, vaikka ohjelma ei vielä täydelliseen sanatarkkuuteen kykenisikään. Ohjelmia on jo otettu käyttöön esimerkiksi sairaanhoitopiireissä potilaskertomusten laatimisessa ja niitä voitaneen kehittää erikseen myös tuomioistuinten käyttöön.

Kuva- ja äänitallenteen käyttäminen jatkokäsittelylupaharkinnassa ja kirjallisessa menettelyssä

Ehdotuksen mukaan kuva- ja äänitallennetta ei saisi käyttää lupaharkinnassa samassa laajuudessa kuin äänitallennetta nykyisin (s. 93-94). Perusteet tälle ovat kovin keinotekoisia. Ehdotuksessa halutaan pitää kiinni erosta toisaalta suullisen ja kirjallisen menettelyn välillä ja toisaalta jatkokäsittelylupaharkinnan ja täystutkinnan välillä. Kuva- ja ääni tallenteeseen perehtyminen ei olisi ehdotuksen mukaan kirjallista menettelyä. Kirjallisessa menettelyssä ei siten saisi enää perehtyä tallenteelta ilmenevään suulliseen todisteluun muussa tarkoituksessa kuin sen tarkistamiseksi, vastaako käräjäoikeuden tuomioon suullisesta todistelusta kirjattu tosiasiallisesti kerrottua, vaikka tällaista rajoitusta ei nykyisin äänitallenteen osalta ole.

Eron tekeminen kirjallisen ja suullisen todistelun välillä on jo nykyisin vaikeutunut ja menettää varsinkin ehdotetussa menettelyssä pitkälti merkityksensä. Todisteissa on nykyisin paljon erilaisia ääntä- ja kuvaa sisältäviä tallenteita, joihin hovioikeuden tulee jatkokäsittelylupaharkinnassa tarvittaessa perehtyä. Niitä on mahdotonta lukea joko kirjallisiksi tai suullisiksi todisteiksi. Sama koskee suullisesta kuulemisesta oikeudenkäynnissä tehtyä tallennetta. Erottelun vaikeus myönnetään myös ehdotuksessa, jonka mukaan erottelusta henkilötodisteiden ja muiden todisteiden välillä luovuttaisiin niiden pöytäkirjaan merkitsemisessä (s. 104).

Ehdotettu muutos on vastoin hovioikeuden tehtävää käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden valvojana. Tässä tehtävässä täytyy olla mahdollista perehtyä jo lupaharkinnassa myös suullisen todistelun kuva- ja äänitallenteeseen rajoituksetta, jos sillä voidaan välttää aiheeton uusi pääkäsittely hovioikeudessa ja varmistaa käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuus jatkokäsittelylupaa myöntämättä. Ehdotettuun muutokseen ei ole aihetta pelkästään sillä perusteella, että tallenteessa on jatkossa äänen lisäksi myös kuvaa.

Kuva- ja äänitallenteen käyttäminen nykyiseen tapaan on lupaharkintaa, jos siinä päädytään luvan epäämiseen. Täystutkintaan tulee siirtyä vasta, jos tallenteeseen perehdyttäessä syntyy epäily käräjäoikeuden lopputuloksen oikeellisuudesta. Vaatimus täystutkintaan siirtymisestä pelkästään tallenteeseen perehtymiseksi on selkeästi jatkokäsittelylupajärjestelmän perusteiden vastaista. Ehdotus on huonosti harkittu eikä sitä tule tältä osin toteuttaa.

Samanlainen ongelma koskee tallenteen käyttämistä kirjallisessa menettelyssä (OK 26: 12 §). Pykälän toinen momentti koskee tilannetta, jossa asia ratkaistaan kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella eikä valittajan vastapuoli ole käyttänyt hovioikeudessa puhevaltaa. Ehdotuksen mukaan asiaa ratkaistaessa otettaisiin huomioon ainoastaan vastapuolen esittämä kirjallinen oikeudenkäyntiaineisto. Koska kuva- ja äänitallenne ei ehdotuksen mukaan olisi tällaista kirjallista aineistoa, vastapuolen käräjäoikeudessa suullisesti esittämää ei saisi ehdotuksen perustelujen mukaan ottaa tallenteelta huomioon (s. 95). Kuitenkin tallenteelta voitaisiin kolmannen momentin mukaan tarkistaa edelleen, vastaako tuomioon suullisesta todistelusta tuomioon kirjattu tosiasiallisesti esitettyä. Koska kolmannen momentin sanamuodosta ei ilmene toisen momentin perusteluihin kirjattu kielto käyttää vastapuolen suullista lausumaa tallenteelta miltään osin, vastapuolen kertomuksesta saanee tallenteelta ehdotuksen mukaan edelleen tarkistaa sen, onko se kirjattu käräjäoikeuden tuomioon oikein.

Selostettu osoittaa vaikeudet, jotka sisältyvät pyrkimykseen säilyttää eroa kirjallisen ja suullisen menettelyn välillä digitalisoidussa oikeudenkäyntimenettelyssä. Kirjallisen ja suullisen menettelyn välinen rajankäynti olisi tullut tehdä kauttaaltaan uudestaan ja arvioida, onko sellaisella enää sijaa. Joka tapauksessa eron määrittelyä ei ole nyt tehty onnistuneesti, koska sääntelyratkaisu johtaa tässäkin kohtaa varsin erikoisiin käytännön tilanteisiin. Kielto käyttää vastapuolen tallennettua kertomusta nimenomaan tilanteessa, jossa tämä ei ole käyttänyt puhevaltaa, ei ole perusteltua, vaan perusteltua olisi päinvastoin käyttää sitä juuri silloin. Puhevallan käyttämättä jättäminen nimittäin tarkoittaa, että vastapuoli on katsonut, ettei hänen oikeusturvansa vaadi oikeudenkäyntiin osallistumista hovioikeudessa, vaan hänen käräjäoikeudessa esittämänsä on tässä suhteessa riittävää. Ehdotus näyttäisi nyt merkitsevän sitä, että hovioikeuden olisi pelkästään vastapuolen puhevallan käyttämättä jättämisen seurauksena järjestettävä pääkäsittely, johon vastapuoli olisi velvoitettava saapumaan henkilökohtaisesti seuraamaan, kun hovioikeus ottaa tallenteelta vastaan hänen kertomuksensa ja muun suullisen todistelun. On vaikea ymmärtää, mitä lisäarvoa tällainen menettely toisi näytön arviointiin verrattuna siihen, että hovioikeus ratkaisee asian pelkästään tallenteita käyttämällä. Jos edelleen on välttämätöntä pitää kiinni kirjallisen ja suullisen menettelyn välisestä erosta, ei mitään estettä ole sille, että menettelyä, jossa hovioikeus ratkaisee asian tallenteiden perusteella yleisön ja asianosaisten olematta läsnä, kutsutaan edelleen kirjalliseksi menettelyksi.

Ehdotettua 26: 12 §:n toisen momentin muutosta ei siis tule toteuttaa, vaan kirjallinen menettely on määriteltävä niin tässä kuin OK 25a luvun 14 §:ssä niin, että se mahdollistaa tallenteiden käyttämisen rajoituksetta niin jatkokäsittelylupaharkinnassa kuin kirjallisessa täystutkinnassa. 26 luvun 12 §:n 3 momentissa säädetyllä rajoituksella tallenteen käyttämisestä pelkästään selonottotarkoituksessa siitä, onko kerrottu kirjattu tuomioon oikein, on sijansa vielä nykyisessä menettelyssä, jossa äänitalenne ei voi korvata suullisen todistelun vastaanottamista henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä. Ehdotetussa menettelyssä, jossa kuva- ja äänitalenne korvaa kokonaan henkilökohtaisen kuulemisen pääkäsittelyssä, tällä rajauksella ei ole enää tarkoitusta. Tallenteeseen perehtymällä hovioikeus joka tapauksessa käräjäoikeuden tuomion oikeellisuutta arvioidessaan tarkistaa, onko suullinen todistelu kirjattu käräjäoikeuden tuomioon oikein. Siksi rajauksesta on luovuttava tässäkin kohdassa eikä sitä saa edellä lausutuin perusteiden sisällyttää jatkokäsittelylupamenettelyyn.

Kuva- ja äänitalenne hovioikeuden pääkäsittelyssä

Ehdotettu viittausmenettely on hyvin kannatettava ja sen käyttö on rajattu ehdotuksessa onnistuneesti. Kun hovioikeuden jäsenet voivat perehtyä tallenteelta ilmenevään ilman yleisön ja asianosaisten läsnäoloa, he voivat tarvittaessa pysäyttää tallenteen ja keskustella siltä ilmenevistä seikoista. Tämän on epäilemättä omiaan parantamaan näytön arvioinnin laatua hovioikeudessa.

Ehdotuksen merkittävä puute on kuitenkin se, että siinä ei ole missään otettu huomioon sitä, että asianosaisten lisäksi hovioikeuden jäsenillä varsin usein on tarve esittää kuultavalle omia kysymyksiä

tämän kertomuksessa havaituista epäselvyyksistä. Ehdotuksesta ei ilmene, miten tällaisessa tilanteessa menetellään. Tämä tarve ilmenee yleensä vasta henkilön kertomusta vastaanotettaessa eikä siihen siten voida aina varautua jo asian valmistelussa. Tämä puute on puolestaan omiaan heikentämään hovioikeuden edellytyksiä tehdä kärjäoikeutta parempaa näytön arviointia.

Ehdotuksessa ei ole myöskään arvioitu puhelinkuulemisen käyttöä hovioikeudessa. Kärjäoikeudessa puhelinkuuleminen edelleen luonnollisesti äänitetään, mutta ehdotus jättää avoimeksi sen, otetaanko hovioikeudessa puhelinkuulemisesta vastaan äänitallenne vai onko henkilö kuultava uudestaan puhelimitse hovioikeudessa. Koska suullinen todistelu on tarkoitus ottaa hovioikeudessa vastaan kokonaisuudessaan tallenteelta, olisi johdonmukaista, että näin tehtäisiin myös puhelinkuulemisen osalta.

Koska tähän kysymykseen on vielä valmistelussa palattava, samassa yhteydessä on välttämätöntä tehdä mahdolliseksi se, että pääkäsittelyssä voitaisiin esimerkiksi ennen loppulausuntoja tarvittaessa ottaa asianosaisten läsnä ollessa puhelinyhteys tallenteelta kuultuun henkilöön siinä tapauksessa, että hovioikeuden jäsenillä on esittää hänelle kertomuksesta johtuvia tarkentavia kysymyksiä. Jollain tavalla tuomarin kyselyoikeuden toteuttaminen on joka tapauksessa turvattava hovioikeudessakin.

Ehdotuksessa arvioidaan viittausmenettelyn johtavan hovioikeuden pääkäsittelyn huomattavaan lyhentymiseen niissä asioissa, joissa sallittaisiin suullisen todistelun esittäminen pääkäsittelyssä viittaamalla kärjäoikeudessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen. Yksittäisissä tapauksissa tämä saattaisi merkitä pääkäsittelyn lyhentymistä jopa kymmenillä päivillä (s. 39).

Arvio ei voi olla oikea, koska tallenteen katsominen vie aivan saman ajan kuin sen valmistamiseen on käytetty. Viittausmenettely ei siten lyhennä pääkäsittelyn kestoa hovioikeuden kannalta. Ainoastaan asianosaisten ja heidän avustajiensa aikaa vapautuu muuhun silloin, kun hovioikeus perehtyy tallenteisiin.

Mietinnössä ei ehdoteta muutoksia siihen, millaisilla uhilla valittaja ja tämän vastapuoli kutsutaan hovioikeuden pääkäsittelyyn. Kun tarkoitus on ottaa myös asianosaisen todistelutarkoituksessa antama kertomus vastaan tallenteella, herää kysymys, onko näiden henkilökohtainen läsnäolo hovioikeuden pääkäsittelyssä enää pääsääntöisesti tarpeen. Siksi olisi välttämätöntä arvioida uudelleen OK 26 luvun säännökset kutsuista hovioikeuden pääkäsittelyyn ja seuraamuksista asianosaisen poissa ollessa. Ilman tällaista arviointia pääkäsittelyjä joudutaan edelleen peruuttamaan, koska asianosaisetkin lyövät toisinaan laimin heille asetetun velvollisuuden saapua pääkäsittelyyn.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön asettamat vaatimukset

EIT:n käytännössä todistelumenettely ja todistelun arviointi kuuluvat kansalliselle lainsäätäjälle ja kansallisille tuomioistuimille. EIS:sta johtuvaa estettä säättää suullinen todistelun vastaan otettavaksi hovioikeudessa kärjäoikeudessa tehtävästä kuva- ja äänitallenteelta ei siten ole. Tallenne ei kuitenkaan voi EIT:n käytännössä korvata välittömyysperiaatetta kaikissa tilanteissa kuten mietinnössä käsitelty Espanjaa koskeva tapaus osoittaa (s. 126). Siinä syytteen osittain hylännyt alioikeuden ratkaisu muutettiin kokonaan syyksilukevaksi ylemmässä oikeudessa alioikeuden käsittelystä tehdyn kuva- ja äänitallenteen perusteella antamalla valittajalle tilaisuutta tulla henkilökohtaisesti kuulluksi. Tämän laiminlyönnin EIT katsoi EIS:n 6 artiklan loukkaukseksi.

Asiassa oli kysymys vastaajan tahallisuuden arvioinnista: "The Court has found that where an appellate court is called upon to carry out an assessment of the subjective element of the offence, as has been the case, it would in the circumstances have been necessary for the court to conduct a direct and personal examination of the evidence given in person by the accused who claims that he has not committed the act alleged to constitute a criminal offence" (kohta 35).

Mietinnön mukaan kuva- ja äänitallenne voisi tästä selkeästä EIT:n kannanotoista huolimatta korvata vastaajan henkilökohtaisen kuulemisen hovioikeudessa, koska ehdotettu menettely poikkeaisi "olennaisesti" Espanjassa noudatetusta menettelystä (s. 127-128). Tällä poikkeamalla tarkoitetaan nähtävästi sitä, että tallenne otettaisiin vastaan suullisessa pääkäsittelyssä eikä sitä ratkaistaisi kirjallisessa menettelyssä.

Käsitystä on vaikea ymmärtää, koska EIT ei ratkaisussaan kiinnittänyt lainkaan huomiota siihen, millaisessa menettelyssä tai tilaisuudessa tallennetta oli Espanjassa ylemmässä oikeudessa katsottu, vaan EIS:n 6 artiklan loukkaus oli tapahtunut siinä, että tuomioistuin oli perustanut syyksilukemisen tallenteeseen varaamatta vastaajalle tilaisuutta henkilökohtaiseen kuulemiseen. Mietinnössä pyritään tässäkin kohtaa pitää väkinäisesti yllä erottelua suullisen ja kirjallisen menettelyn välillä, vaikka olisi tunnistettava, että se on nykyaikaisessa digitalisoidussa oikeudenkäynnissä menettänyt entisenlaisen erottelukykynsä. Mietinnön mukaan hovioikeus voisi katsoa tallenteen viittausmenettelyssä julkisen käsittelyn asemesta asianosaisten ja yleisön läsnä olematta. Kun näin ollen mietinnön keskeisen ehdotuksen mukaan sillä, millaisessa menettelyssä tai tilaisuudessa tallennetta katsotaan, ei ole merkitystä, miksi sillä voisi tai pitäisi olla merkitystä EIT:n mielestä?

Suullinen todistelu voidaan EIT:n käytännön mukaan, kuten mietinnössä on todettu, ottaa hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta pääsääntöisesti kaikissa tilanteissa, jos todistajien vastakuulustelu on toimitettu kärjäoikeudessa asianmukaisesti. Edellä selostetusta tapauksesta johtuu kuitenkin, että tilanteessa, jossa syyksilukeminen tapahtuu syyttäjän valituksesta vasta hovioikeudessa ja arvioitavana on vastaajan tahallisuus ja tämä pyytää henkilökohtaista kuulemistaan, hovioikeuden on se järjestettävä tallenteen vastaanottamisen asemesta. Mietinnössä selostettu Viroa koskeva EIT:n tapaus (s. 129) ei muuta tätä arviota, koska siinä vastaaja oli nimenomaisesti luopunut kuulemisestaan syyttäjän haettua muutosta.

Kuva ja äänitallenteen tekeminen käräjäoikeudessa

Ehdotus sisältää merkittäviä muutoksia myös työskentelyyn käräjäoikeudessa. Ehdotuksen mukaan myös rikosasioissa olisi ryhdyttävä toimittamaan nykyistä useammin valmisteluistuntoja myös rikosasioissa, jotta asian valmistelu käräjäoikeudessa turvaisi suullisen näytön tarkoituksenmukaisen vastaanoton hovioikeudessa. Tallenteiden onnistuneella indeksoinnilla on tässä keskeinen merkitys. Ehdotuksen mukaan siinä käytettäisiin käräjänotaareiden tai sihteereiden työpanosta. Näiden määrän ja nykyisen osaamisen riittävyttä tehtävään voidaan perustellusti epäillä. Asian ja siinä esitettävän todistelun tuntee parhaiten asian ratkaiseva käräjätuomari, joten indeksoinnin tekeminen kuuluisi luontevasti hänen tehtäviinsä, mutta tuomariresurssi on niin pieni, että tämä tuskin on mahdollista. Mietinnössä ei ole riittävästi arvioitu indeksoinnin edellyttämää lisähenkilöstön määrää käräjäoikeuksissa. Tähän kysymykseen on syytä palata jatkovalmistelussa.

Kuva- ja äänitallenteesta ei ehdotuksen mukaan annettaisi kopioita yleisölle eikä asianosaisillekaan, vaan siihen olisi tutustuttava tuomioistuimen tiloissa. Tämä edellyttää uudenlaisten tilojen järjestämistä oikeustaloissa.

Savela Antti
Oulun käräjäoikeus

Aalto Teija
Itä-Suomen hovioikeus - Valmistelijat: HON Aki Rasilainen, HON Jukka
Soininen, HON Minna Huttunen, esittelijä Antti Santaranta